
ПОГОВОР

ТРАЖИМ ПОМИЛОВАЊЕ **– У СУСРЕТ 60. РОЂЕНДАНУ**

Збирка *Тражим помиловање* је сигурно најпознатија песничка књига Десанке Максимовић. Од тренутка када се појавила у издању Матице српске 1964. године до данас доживела је највише похвала, контроверзи, бивајући предмет спорова и у тренутку објављивања, а њена судбина песничког дела најдубље везаног за име Десанке Максимовић обележена је, нажалост, невероватним превредновањем. Наиме, реформа наставног програма 2020. године предвиђала је њено искључење из редовног програма за четврти разред гимназије и стављање на листу изборне лектуре за први разред. Поред ових свежих програмских питања са судбином збирке повезне су различите политичке трзавице које је доживела песникиња 1964. и 1965, премда је награђена тих година готово свим најпрестижнијим књижевним наградама. Тито је видео у збирци критику сопствене власти, критичари су видели анахронизам, а најбољи су видели нови ток у српској поезији од шездесетих година који је водио дијалогу са старом српском књижевношћу. Тада је Десанка Максимовић као већ цењена и изузтено вреднована песникиња ухватила корак са поетичким променама које су се догодиле

и које су водили знатно млађи песници, Миодраг Павловић, Иван В. Лалић и Јован Христић. Поред модерне традиционалности која је подразумевала дијалог са старом српском књижевношћу, збирка *Тражим њомиловање* указала је на највише домете хуманизма у нашем савременом песништву. Уз судбину која је пропраћена политичким и поетичким, песничким трзавицама и сáма Десанка Максимовић је после првог издања објављивала књигу са низом мањих измена. Коначно интегрално критичко издање приредио је на основу рукописне заоставштине Станиша Тутњевић 2005. године, а објавила је Задужбина „Десанка Максимовић”, Народна библиотека Србије и Чигоја штампа. Интегрално критичко издање, које је научно приређено, укључено је у *Целокућна дела Десанке Максимовић* са критичком апаратуром коју је приредио проф. Тутњевић 2012. године и доступно је на сајту Задужбине (www.zdm.nb.rs). Због сложености критичког издања и апаратуре која је прикладна научним форматима, ово издање узима основу из *Целокућних дела* без критичке грађе, јер је намењено најширим читалачким круговима. Наше издање лишено је, дакле, свих текстолошких анализа, али посвећеници песништва Д. Максимовић могу пронаћи пропратне белешке и сазнања С. Тутњевића унутар *Целокућних дела Десанке Максимовић*, у штампаном и дигиталном издању на сајту Задужбине. Повод за поновно штампање збирке *Тражим њомиловање* је јубилеј 125 година од рођења Десанке Максимовић, 30 година од упокојења песникиње и 30 година рада Задужбине „Десанка Максимовић”. Колико је 2023. година значајна по јубилејима за песникињу, колико и за њену Задужбину, толико је и ово издање кренуло у сусрет новом јубилеју првог објављивања 1964.

године, што нас очекује у наредној години када ова најкотроверзнија песничка књига Д. Максимовић доживљава свој 60. рођендан, време пуне зрелости песничке и друштвене, а политички каткада веома бурне. Штампање јубиларног издања посебно је финансијски помогао град Ваљево, а породица је бесплатно уступила ауторска права на чему се захваљујемо.

Историја издања и варијантности збирке *Тражим ђомиловање*

Тражим ђомиловање је на српском језику штампано преко 25 пута, од чега је осам пута штампано као посебна збирка са низом измена које је сама песникиња начинила. Прву и најужу верзију коју чини 59 песама представља издање из 1964. године. Већ тада су постојале песме које песникиња није укључила у збирку. Другу, ширу и интегралну верзију песникиња је први пут објавила у 3. тому *Сабраних дела* 1969. године. Ту се нашло осам нових песама којих није било у издању из 1964. године. Тиме је дошло до проширења збирке и промена у редоследу. Збирка је добила коначан облик издањем у трећем тому *Сабраних песама* 1980. године са 68 песама и тај облик је прештампаван до *Сабраних песама* 1990. и у *Сабраним песмама* код Драганића 1997. године. Након обимних научних истраживања варијанти збирке и самеравања са рукописном заоставштином Станиша Тутњевић је, поштујући последњу вољу песникиње, начинио коначан и научно утемељен облик песничке збирке *Тражим ђомиловање*. Као најсавеснији проучавалац варијантности ове збирке, С. Тутњевић наводи да се интегрално критичко издање из 2005. године може сматрати њеним коначним обликом и прештампавати уз сагласност породице носилаца ауторских права. Историја издања *Тражим ђомиловање* показује и сталну дилему песникиње око ширења, померања структуре песничке књиге, али и неку врсту слободе коју је дала издавачима, јер се упоредо прештампавало и прво издање из 1964. и друго из 1969, са малим изменама из 1980. године.

Слојевитост и значај збирке *Тражим ђомиловање*

После Другог светског рата мењала се поетичка парадигма Десанке Максимовић, померајући клатно са традиционалног на модеран израз који ће највиши степен достићи у збиркама *Тражим ђомиловање* и *Немам више времена* (1973), *Лешопис Перунових ђошомака* (1976), док ће варијације са јапанском поезијом и хаику изразом бити доминантне у *Озону завичаја*. Збирком *Тражим ђомиловање* Десанка Максимовић укључује се у токове у којима су већ Миодраг Павловић, Иван В. Лалић, Љубомир Симовић као песници који се враћају традицији и националној култури кроз песничке књиге усмерене на Византију, наслеђе средњовековне културе и религије. Међутим, поетички поступци Десанке Максимовић су сасвим другачији од њених тадашњих савременика. *Тражим ђомиловање* и *Лешопис Перунових ђошомака* су збирке које представљају типичне облике реактивирања средњовековне и најстарије културе народних веровања и паганских божанстава Јужних Словена, али су поетички поступци мање радикални и знатно слабије усмерени на обнову старијих жанрова. Иван В. Лалић, Љубомир Симовић и Миодраг Павловић реактивирају жанр молитве, користе лексику средњег века, док Десанка Максимовић само делимично користи језичке и идејне основе старе српске књижевности. Десанка Максимовић урања у традицију са чврстим основама у модерном језику и изразу. Можда је она због тога била и популарнија у најширим читалачким круговима, јер није значајно подражавала жанрове старе књижевности. Комуникативност њене поезије остаје на изразито високом нивоу према савременој публици у одно-

---

су на наведене песнике. Александар Петров је још 1964. године одмах приметио збирку *Тражим ђомиловање*. Именујући свој текст „Ка новим вредностима”, овај врсни критичар и изузетан познавалац савремених токова јасно је препознао нови ток у делу Десанке Максимовић. *Душанов законик* је видео као поетски симбол, који није само историјски документ већ представља „неисторијску категорију”. Са друге стране, Иван В. Лалић је приметио: „Све је усмерено ка једној целовитој визији, где се песник на средокраћу испреплетених путева историје, етике, људске судбине, и покушава да говори у име једног емотивно дефинисаног, али јасно надређеног поретка ствари.”¹ Лалић ову књигу разуме као јединство и синтезу поезије Десанке Максимовић и његов увид још из 1974. године се показао тачним. *Тражим ђомиловање* уздиже свој глас у име највишег принципа хуманости, ослушкујућу унутрашњи глас појединца над колективом. Мада се често ова збирка и њена песникиња тумаче као облици религиозности, пре је реч о једном начелно хришћанском осећању, него о целовитом религијском искуству уграђеном у ткиво и слојеве песничке књиге. Помиловање и милост за сужње и понижене тражи песнички глас који надилази и историју хришћанске вере, синтетишући претхришћанска веровања којима је био прожет народ чију историју и историју веровања сажима Десанка Максимовић. Александар Петров ће тако у тексту „С Богом их је троје” 2007. нагласити и поновити своје ставове још из 1965. да ова књига није једноставна, већ јединствена управо зато што у себи

---

¹ Иван В. Лалић, „Десанка Максимовић”, *О поезији*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1997, стр. 84-85.

сажима све различитости и зато може бити виђе-
на и као хуманистички манифест, и као хришћан-
ски проткано дело и као синтеза прехришћанског и
хришћанског веровања у снагу човека и природе.

Песме као „лирске дискусије” су више од дијалога
са властодршцима или ауторитетима било које дру-
ге врсте. То је вишезначност лирских дискусија које
нису драмске дискусије или дијалози. Мада се наводи
да је лирски дијалог са *Душановим закоником*, јасно
је да песникиња води дубоку и свеопшту полемику
са поретком света, политички или религијски засно-
ваног. Због тога је лирски дијалог у збирци *Тражим
помиловање* толико опречан и имао је толико разли-
читих разумевања, отварајући пред нама свет и за
вернике и атеисте. Дубина и ширина тог песничког
бића разоткрива се у слојевима вишезначности речи
и односа у свету колико модерном, толико и тради-
ционалном. Јер, *Тражим помиловање* је сложено
песничко дело које проговара и језиком модерно-
сти песничког гласа, али и узглобљеним изразима и
терминологијом претходних векова који се спуштају
до самог почетка наше писмености. Фактички, *Тра-
жим помиловање* је модернизовање традиционалног
и нова интертекстуална обрада текстова који при-
падају књижевном и културном памћењу. Због те
сложене модерности збирка као песнички циклус
доноси интертекстуални корпус тема и мотива који
се крећу од доминантног подтекста *Душанови зако-
ника*, народних епских и лирских песама, народних
веровања, словенске митологије и православне дог-
матике, чије упориште овде налазимо углавном у
Библији и светоотачким списима. То би биле осно-
ве интертекстуалног корпуса заснованог на ова три
извора: на *Душановом законнику*, усменом народном
стваралаштву и религији, али и на траговима српске

средњовековне културе, византијских културолошких појмова и лексема, па све до *Крмчије* Светог Саве. Основа заштите обесправљених и угрожених представља средњовековни трактат који је био сигурно и подстицај за избор социјалних категорија за које се тражи помиловање („За себра”, „За сироту кудељницу”). Десанка Максимовић је водила дијалог са 24 параграфа *Душановог законика*, док постоји цео низ песама само контекстуализованих овим правним актом. Законик цара Душана спаја правно кодираних текстова византијског порекла, реторику средњовековног појања и уз аутибиографски део представља књижевни текст средњовековне српске књижевности. Позивајући се на чланове о јереси, о војнику, о меропаху, о поклисару, о бабунској речи и другима збирка дозива облике јасних социјалних структура средњовековног српског друштва. Интертекстуалност збирке *Тражим помиловање* ослања се на начело и врело милости које наслућујемо у хришћанству и најширим хуманистичким принципима. Поред 24 песме ослоњене на *Душанов законик* и дијалог са његовим параграфима Д. Максимовић у другом слоју збирке простире народне лирске и епске песме, па ћемо тако наћи „Орање Марка Краљевића”, „Марко Краљевић пије уз Рамазан вино”, народну причу „У цара Тројана козје уши”, као и историјске асоцијације на битку код Велбужда и Лима у песми „За последње дане”, или у песми „За војничка гробља” где ће нам указивати на поворке из града Леђена и Цариграда. Српско усмено стваралаштво, средњовековна историја, магијска и паганска веровања уз *Душанов законик*, *Библију* и светоотачке књиге утврђују пред савременим читаоцима песничко дело најдубљег и најсложенијег културног и историјског памћења. У песми „За Пепељугу” наћи ћемо и запад-

---

ноевропску бајку, али ће она бити носилац најширег облика и контекста уклете и несрећне лепотице. Несрећна и кобна лепота биће у потресним стиховима у којима: „Тражим помиловање / за лепоту која под коритом спава”. Овом песмом је циклус *Тражим помиловање* добио још један шири тематско-мотивски и књижевноисторијски слој који је прерастао нашу националну историју и историју књижевности, добијајући облик универзалности песничког ткива. Милост и благодот која тече упоредо са окрутносту света и окрутносту законских начела, колико и са суровосту обичаја ратовања уграђених у наше колективно памћење истичу као врело топлог и разумевањем обузетог универзума.

Молитвена, реторички повишена интонација транспонована из средњовековних правних, историјских, књижевних и религијских текстова сугеришу нам безвременост у којој се временске линије укрштају, али и поништавају. Судар царевог, правно нормираног и песничког, женског, молитвеног, богоискателног тона међусобно се преплићу да би у том колоплету типолошки и временски различитих гласова остао само један једини, владајући глас. То је глас онога који се оглашава, кога не видимо, али осећамо његово присуство. Глас Божје снаге, милости и моћи да прашта прикривено, односи победу у последњим стиховима песме „О праштању”. Антитечка борба царског и песничког гласа јесте, казују нам сви извори, узалудна, јер и сâм је цар признао: „и мада владам по милости бога, / нисам бог да праштам.” Пораз царске и песничке речи, а у славу Бога који једни сме и може да кажњава и прашта јесте надвременски глас песничке књиге *Тражим помиловање*. Тај глас збирци даје могућност да преживи векове и остане бревијар културолошког и рели-

гијског памћења у славу милости и покајања. Да ли је то био хришћански Бог или словенски бог Перун, или снага која произлази из снаге природе јаче од свих научних достигнућа и филозофских и верских учења? То је сила над силама која штити себра и његову кућицу кромпира, и сироту кудељницу, и лепоту што под коритом спава. Због тога *Тражсим ђомиловање* траје на многим језицима света, а како рече Иван В. Лалић, код Десанке Максимовић није један Бог сабран у жижу као апсолут који све разрешава – он је расут у хиљаду могућности. Десанка Максимовић нам сугерише само неке од њих и вара се свако ко мисли да је свео *Тражсим ђомиловање* на једну смисаону или идејну раван. Напротив, *Тражсим ђомиловање* изискује и нуди безброј путева до милости, благости и свеопштег помирења.

др Светлана Шешиновић